

С интердисциплинарной ориентацией докторского семинария Анны Хан связан сборник *Литература и визуальность*. Из первоначального замысла издать сборник докладов, прочитанных на международной конференции, состоявшейся весной 2002 г. в Будапеште при участии великобританских молодых коллег, возник довольно объемный том, в котором приняли участие также многие другие венгерские и зарубежные ученые.

Сборник состоит из шести тематических отделов. От проблем экфрасиса в литературе переходит к приемам визуализации и ее функциям в системе словесных преобразований. Вслед за тем уделяется внимание взаимоотношению литературы, кинематографа и фотографии, проблемам слова и театра, литературы и изобразительного искусства. Шестая, заключительная часть, обсуждает зрительное восприятие и его трансформации в искусстве слова. Интерес исследователей сосредоточивается на литературе и искусстве 19–20-го веков, начиная с Карамзина, Гоголя через Тургенева, Достоевского и Л. Н. Толстого по Леониду Андрееву, Александра Блока, Николая Гумилева, Андрея Белого, Андрея Платонова, Владимира Маяковского, Исаака Бабеля, Бориса Пастернака, Михаила Булгакова и пр. Из видных кинорежиссеров можно упомянуть Андрея Тарковского, из художников – живописцев Мира искусства или в Чехии натурализованного Григория Мусатова.

В прекрасно оформленном сборнике, изданном к семидесятилетию видной русско-венгерско-итальянской исследовательницы Лены Силард, был применен издательски наиболее простой, но для читателя менее интересный прием алфавитного членения по авторам статей. Кроме преобладающих венгерских исследователей в нем приняли участие многие русские и американские литературоведы, ряды которых дополнили коллеги из Италии, Польши, Харватии, Сербии, Голландии и Чехии. Естественно, тематика сборника узко связана с главными исследовательскими интересами Лены Силард, недавно привлечшей внимание ученых книгой *Герметизм и герменевтика* (СПб. 2002). Глубокопродуманная, подробная рецензия этой книги помещена в заключительной части сборника *Литература и визуальность* (István Nagy, *В поисках забытого предания...*), образующая некое введение к юбилейному сборнику Лены Силард. Круг интересов его авторов весьма широк. Он обнимает литературу от сугубо теоретических проблем до исследования литературного процесса, начиная с библистики и русской переводной литературы 17 века через видных представителей 19 века (Кылов, Чаадаев, Гоголь, Лермонтов, Тютчев, Достоевский) вплоть до главных участников модернизма и авангарда (В. Соловьев, В. Иванов, А. Блок, А. Белый, Б. Пастернак, Г. Чулков, В. Хлебников и пр.). Предметом исследования являются важнейшие проблемы литературы 20 века (напр. новый роман).

Все упомянутые книги содержат множество материалов, полезных для всех интересующихся русской литературой и культурой.

Daniše Kšicová

PRAŽÁKOVA ŽIVOTNÁ AKTIVITA V OBRAZE A REFLEXII

Albert Pražák: *Politika a revoluce. Paměti*. Academia, Praha 2004, 256 s.

Memoárová literatúra bola v poslednom čase zásluhou editorov Miloša Zelenku a Stanislava Kokošku obohatená o knihu Alberta Pražáka *Politika a revoluce* (Praha 2004). Z úvodnej edičnej poznámky sa dozvedáme, že práca vychádza z rukopisu ochraňovaného Pražákovou dcérou Hanou Pražákovou-Drábkovou a že pri vydaní textu boli použité moderné edičné zásady. Kniha je skutočne po edičnej stránke pripravená príkladne s príslušnými vysvetlivkami a dôkladnými poznámkami. Navyše ju doprevádzajú štúdie oboch editorov, pričom prvá z nich bola rozšírená o časť pripravenú Ivom Pospíšilom sústredujúcu sa na štruktúrno-typologickú a genologickú charakteristiku textu s dôrazom na jeho synkretickosť a v sémantickej polohe na faktografickosť kontaminovanú so zážitkovou reflexiou či sebareflexiou („*Věčnost se v Pražákově práci projevuje především sle-*

dováňím historických událostí, reálných dějů a reálných postav a jejich konání, estetická hodnota obvykle vzniká v popisech smyslově konkrétních epizod všude tam, kde jde o jedinečný zážitek, kde se využívá poetiky ozvláštňování a emocionálního uchopení skutečnosti.“ – s. 177–178). V celom texte sa preplieťa „vypravěčovo curriculum vitae s válečnými událostmi, setkáními, dokumentárními záznamy a volnými reflexemi“ (s. 178)

Otvára sa tak priestor pre obraz rozprávača ako aktéra, analytika udalostí, ich hodnotiteľa, ako jedinečnej osobnosti „nepolitického politika“ s kritickým nadhľadom a odstupom, postihujúceho za krutou chvíľou historického času hlbiny ľudskosti, existenciálne poryvy človeka, národa. Bytostne bol uspôsobený tak, že proti deštrukcii hodnôt ako ich vo svetových, európskych kontextoch a v protektorátnej moci v Čechách reprezentovala fašistická krutá a ničivá svojvôľa, obhajoval najprv pre seba a priateľov a postupne – ako to dotvrdzovala jeho aktivita predsedu Českej národnej rady počas májového pražského povstania – i pre národ pozitívne ľudské hodnoty signované emblémom slobody a rovnosti. Pražák nebol členom ani jednej politickej strany a ako univerzitný profesor, intelektuál s mravným kreditom a širokým európskym rozhľadom i názorovou toleranciou bol určený súčasným odbojovým politickým spektrom do vedúcej funkcie, kde pôsobil ako integrujúci činiteľ. Svoju aktivitu chápal ako mravne záväznú službu národu v čase jeho oslobodzovacích bojov.

Hoci A. Pražák písal svoje *Paměti* už roku 1949, teda s malým časovým odstupom, čo mu umožnilo v živej pamäti uchovať si mnoho faktografických údajov z májového pražského povstania (nevychol sa pritom ani istým nepresnostiam – upozornil na ne už editor S. Kokoška), oživiť si mnoho portrétov, či presnejšie minipotrétov z týchto čias vrátane členov Českej národnej rady (A. Müllerová, J. Smrkovský, O. Machotka, J. Kubát a ďalší), načrtnúť rozvrstvené fyzické prostredie obsadenej Prahy, jeho psychické i mravné ovzdušie, teror, ale aj odvahu a odbojnú vzopätie českého národa.

Pražákove *Paměti* boli písané pro domo sua, a tak postrádajú placet oficióznosti, konvenčných štylistických stereotypov, patetického či nadsadeného heroického gesta, sú uchopené vo svojej obecnosti ako najnútornejší životný osobný zážitok, a preto sú vo svojom podaní a videní výsostne originálne.

Pražák načrtávajúc v autobiografickom vide svoj celoživotný profil, sleduje v ňom síce dominantnú líniu, ale jeho torzovitě skicovanie vytvára často iba náznak postrádajúci celostnosti a komplexnosti. V uvedenom autobiografickom pásme zmapúva svoj vzťah k politickému spektru v monarchii, v období prvej i druhej (pomníchovskej) republiky, v čase protektorátu, za spomínaného májového povstania i bezprostredne po ňom, keď sa znovu vracia k práci univerzitného profesora na Univerzite Karlovej. Hoci viac v intuitívnej než racionálnej podobe *Paměti* naznačili, že sa A. Pražák v spoločensko-politickej a ideovej koncepcii „se svou dobou miji“, že v ústraní „osamotnieva“ a postupne sa stráca za obzorom aktívneho života a života vôbec.

A. Pražák nebol politik, bol to v pravom slova zmysle vedec, literárny historik, bohemista, slovakista i komparatista. Tejto jeho bádateľskej aktivite venovalo doteraz pozornosť viacero bádateľov (M. Pišút, M. Tomčík, K. Rosenbaum, A. Grund, J. B. Čapek a ďalší) a medzi nich sa zaradili i M. Zelenka a I. Pospíšil, ktorých doslovy doprevádzajú toto knižné vydanie. Najmä stat' M. Zelenku sa sústreďuje na literárnohistorický profil A. Pražáka s osobitným dôrazom na Pražákov prínos pri výskume slovenskej literatúry i na jeho zástoj pri rozvíjaní slovenskej vedy, kultúry a školstva. Jeho mnohostranná a udivujúco bohatá výskumná aktivita v heuristickom výskume i pri rozvíjaní metodologických princípov slovenskej literárnej vedy, poznačená síce viacerými rozpormi – prinášala v množstve monografických i syntetických štúdií nové pozitívne hodnoty a stimuly i pre ďalšie bádateľské programy. Narušovala ich len ideografická optika bádateľa „čechoslovakizmu“ motivovaná potrebou upevnenia prvej Československej republiky po roku 1918. Pražákova štátotvorná idea signovaná myšlienkou, „že jsme jedna řeč, jedna literatura a jeden národ“ a popierajúca či nedoceňujúca autochtónnosť, svojbytnosť slovenského národa a slovenčiny ako spisovného i literárneho jazyka vytvorila pri zamýšľanej integrite paradoxne podmienky pre narastanie dezintegračných snáh, a to nielen v autonomistických politických kruhoch. Napriek tomu, že Pražák v rokoch 1919–1933 pôsobil ako univerzitný profesor na Komenského univerzite, svoj stratifikačný model

rozloženia politických síl na Slovensku si zjednodušil a konfiguráciu pojmov československosti a slovenskosti vo vlastnej modifikácii začal diferencovane prijímať až na sklonku života.

Ak v pamätiach venoval A. Pražák veľkú pozornosť Slovensku v čase rozpadu republiky, pozdejšie len torzovite spomenul isté osobnosti, či detailné skutočnosti, no takej historicky významnej udalosti ako bolo Slovenské národné povstanie venoval minimálnu pozornosť.

A. Pražák je iste zložitá a vo svojich životných úskaliach protirečivá osobnosť, ktorá si – ako sa to konštatovalo i doteraz – zaslúži serióznú vedeckú monografiu i ďalšie štúdie. Bez poznania materiálu, ktorý sprístupnili editori v knihe *Politika a revoluce*, by takýto zámer nebol realizovateľný, a ak, tak s veľkými ruptúrami a poznávacím deficitom. Preto vydanie tejto knižnej publikácie možno kvalifikovať ako záslužný edičný čin.

Pavol Petrus

NOVÉ UCHOPENÍ UKRAJINSKÉ KRÁSNE LITERATURY

Mychajlo Najenko: *Chudožnja literatura Ukrajiny. Častyňa perša. Vid mifiv do real'nosti.* Prosvita, Kyjiv 2005.

Známý ukrajinský literárni vëdec **Mychajlo Najenko** se ujal dôležitého, i když nevdëčného úkolu, který je nepochybnë součástí dnešni „ukrajinizace“ Ukrajiny, resp. nového poznání jejích tradic a kulturních kořenů. Jeho projekt populárnëvědeckého přehledu ukrajinské krásné (umëlecké) literatury je impozantním završením jeho syntetizujících studií, které vždy směřovaly k celistvému uchopení jedné části ukrajinské kreativity. Najenko je autorem šestnácti monografií z dějin a teorie literatury: psal o Olesu Hončarovi, o románu, je autorem knihy *Romantycznyj epos* (1988, 2000), ale také již dvakrát editované publikace *Ukrajinská literární věda* (poprvé 1997); vydal se svými předmluvami fundamentální práci Dmytra Čyževského (*Istorija ukrajins'koji literatury*, 1994, 2003), S. Jefremova (*Istorija ukrajins'skoho pys'menstva*, 1996) a J. Lavrinenka (*Rozstriljane vidrodžennja*, 1996). Najenkovy práce se kromě Ukrajiny objevily také v Rusku, Polsku, České republice, na Slovensku, v Chorvatsku, Slovinsku, USA, Německu, Rakousku a Indii.

První část přehledu vede autor zcela oprávněně od ústní tradice, která je u východních Slovanů vždy silná. Najenko začíná originálně mýty, resp. jejich fragmenty, které jsou v orální tradici roztroušeny, přičemž vychází i ze zpráv starověkých a středověkých kronikářů a historiků (Herodotos) o dění na teritoriu dnešní Ukrajiny: jde tedy – i na základě mytopoetiky Vjač. Ivanova a V. Toporova – o rekonstrukci mýtů, jejichž stopy nachází v Nestorově letopisu a pozdější tvorbě ukrajinských klasiků (T. Ševčenko; zde píše také o knize O. Zabužkovë Ševčenkův mýtus Ukrajiny). Odtud již vede přímá cesta k folklóru jako takovému (příslolí, rčení, hádanky, ukolëbavky, lidové, obřadní, kalendářové, milostné písnë, byliny a dumy, pohádky). K počátkům písemné tradice řadí pochopitelnë literaturu Kyjevské Rusi, kterou – s určitými výhradami ve stopách D. S. Lichačova – dělí na monumentální a ornamentální.

Za první ukrajinské národní obrození (perše vidrodžennja) pokládá období renesančně barokní, i když – po pravdě řečeno – hlavně v případě renesance jde spíše o ducha doby, celkovou atmosféru, nikoli o kompaktní vnitřně členitou epochu jako v západní a střední Evropë. Baroko zprostředkovala Ukrajina z polského prostoru i Rusku. Druhé obrození (druhe nacional'ne vidrodžennja) spojuje s I. Kotljarevským a jeho *Aeneidou* (*Enejida*) a ovšem s klasicismem a romantismem, čímž se dostává do 19. století vrcholícího realismem.

Najenko věnuje stejnou pozornost ukrajinské literatuře, která vznikala na území Ruské říše, tak i jinde (Halič, Bukovina); jeho přístup je tedy nutně areálový. Ménë pozornosti však věnuje jazyku a jeho proměnám, které do značné míry určují podobu literatury: jazyk ukolëbavky, byliny, dumy, jazyk H. Skovorody nebo I. Kotljarevského se přece podstatně liší – kde tedy začíná autentická ukrajinstina a spisovný (literární) ukrajinský jazyk? Podobně tomu je u jiných Slovanů: do české literatury se legitimně počítá Kosmova *Chronica Bohemorum*, ale také celá vrstva staroslovën-